

A person is sitting on a rocky cliff, facing away from the camera with their arms outstretched towards the horizon. They are wearing a dark hoodie and light-colored pants. The background shows a vast ocean under a bright blue sky with scattered white clouds. The sun is low on the horizon, creating a strong glow and lens flare effect.

התלמוד הירושלמי - מבוא

דב גולדשטיין

ח"י בטבת התש"ף

הירושלמי קדוש יותר מהבבלי

- והאור - זה התלמוד ירושלמי דנהיר נהורא דאורייתא. לבתר דאתבטל דא כביכול אשתארו בחשוכא, דכתיב במחשכים הושיבני (זוהר חדש כרך ב איכה נו:).
- וזהב הארץ ההיא טוב - מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל (בראשית רבה טז ד).
- הירושלמי קדושתו רבה מהבבלי באשר נעשה על ידי אמוראי קמאי וכו', וגם כי קדושת ארץ ישראל היה מועיל (העמק דבר שמות לד א).

מחנה

[illegible]

1. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 2. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 3. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 4. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 5. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 6. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 7. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 8. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 9. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 10. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.

[illegible]

1. *What is the purpose of the study?*
 2. *What are the research objectives?*
 3. *What is the research methodology?*
 4. *What are the results of the study?*
 5. *What are the conclusions of the study?*
 6. *What are the limitations of the study?*
 7. *What are the implications of the study?*
 8. *What are the future research directions?*
 9. *What are the contributions of the study?*
 10. *What are the key findings of the study?*

מספור העמוד

פני משה

פירוש מבעל

ספר חרדים

מראה הפנים

מסורת השס'

עין משפט

מבנה הירושלמי

- ברייתות המפרשות את המשנה
- פירושי המשנה ופסקי האמוראים.
- הלכות שאינן במשנה, שאלות חדשות.
- הירושלמי מקצר יותר
- המטרה הלכה (בבבלי שליש הלכה בירושלמי יותר מחצי).
- ממעט בפלפול
- ספרי אגדה בארץ ישראל מדרשים ב"ר פסיקתא ומכילתא

פעמים יש קושיא בלי
תירוץ, לא חשוב לתרוץ

כאשר יש חזרה על סוגיה
הפירוט המלא יופיע במקום
העיקרי (י"א שהסופרים קצרו....

אין דיון לשוני כמו כפל לשון

איחוד מילים – רבמי
במקום רבי אמי.

הירושלמי מקצר

אותיות דומות מוחלפות איכן
במקום היכן
כצוצטרה במקום גזוזטרה....

משמיט אותיות א ו ה':
דמר במקום דאמר
לעזר במקום אלעזר
חומר במקום חומר....

יש מילים שפירושן
שונה בין הבבלי
לירושלמי

טומאת היסט בבבלי =
משא
ובירושלמי = מגע

שינויי כתיבה

לשון הירושלמי

• התלמוד הירושלמי, לא הקפיד על חילוק בין :

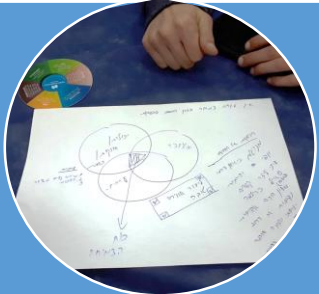
• יחיד ורבים,

• זכר ונקבה,

• עבר ועתיד.

צורת
הדף
לא
מקודשת

זמן	מחבר	הסבר	חתימה	ראו את הבבלי?	עריכה
נחתמה ג'תתק"פ (220) הבבלי נחתם ד'רפ"ה (525) לגבי ירושלמי מח' ראשונים: הראב"ד והמאירי ד"ל' (270) הרמב"ם ועוד ד'ק"ל (370) הירושלמי מוקדם יותר ולכן פסקו כבבלי שהם רבנן בתראי	ר' יוחנן מייסד ישיבת טבריא הישיבה החשובה ביותר. היו עוד ישיבות ב: קיסרין, לוד וציפורי קשה לקבל קביעה זו של הרמב"ם ועוד ראשונים כי רוב הירושלמי מאמורים שהיו שלושה דורות אחרי ר' יוחנן	א. התחיל ב. ר' יוחנן מאוחר יותר מהדור החמישי (חי בין (360-440) ג. לא ר' יוחנן אלא ישיבתו ד. ר' יוחנן הגיה את המשנה ולא חיבר את הגמרא.	א. מאה שנה לפני הבבלי ד'ק"ע-ד'ק"פ (410-420) או בזמן חתימה הבבלי ד'ר"ס (500)	א. ראו ב. לא ראו	יש טוענים שלא נערך ולכן אין בו סדר וקשר בין הסוגיות או בגלל שנערך בישיבות שונות האם היה ירושלמי על קדשים וטהרות? אבות והוריות אין ירושלמי

מסכתות שנשנו
במקומות
אחרים

שמות

חיבור התלמוד
הירושלמי

סוגיות כפולות

שינויי נוסחאות
בדור הראשון

לשון קשה,

סדר זרעים לא נסדר
בטבריא,
מסכת נזיקין
בקיסרין.

יש שקראו
ירושלמי,
אחרים
תלמודא
דבני מערבא
או
תלמוד ארץ
ישראל ועוד.

התלמוד
הירושלמי לא
חובר בירושלים
אלא בישיבות
בטבריא, נקרא
ירושלמי כי כל
א"י היא
ירושלים

במשך הדורות
מעתיקי
הירושלמי
השמיטו סוגיות
כפולות וכתבו
וכו' ופעמים
הסוגיה
המקורית
הושמטה.

לא בגלל
טעות אלא
מסורות
שונות
מהו הנוסח

לזכירה
שאחרים
שלא
ראויים
לא ילמדו

כתבי יד

דפוס ראשון ונציה רפ"ג - מדוייק

כת"י ליידן מבוסס על ד' ונציה

דפוס ז'יטומיר

דפוס וילנא – עד היום הדפוס הנפוץ

פרפראות

כז ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה: ישעיה / פרק א / כז

הרב יוסף חיים זוננפלד זצ"ל אומר:

ציון במשפט תפדה = תלמוד ירושלמי
ושביה בצדקה = תלמוד בבלי

הגאולה תבוא בזכות לימוד התורה בבלי וירושלמי ביחד

(מתוך התלמוד הירושלמי של מהד' שוטנשטיין הקדמת המו"ל עמוד כ"ו)

מילון

- השפה לא רגילה בפינו אולם אחרי שנתרגל היא תהיה מובנת.
- הדמיון רב על ההבדל.
- רשימת המילים:
איכן - היכן.
- אין - לפעמים פירושו כמו "אם".
- אין תימר - אם תאמר (כמו "אי תימא" בבבלי).
- אית דבעי מימר - יש אומרים.
- אית תני וכו' ואית תני תני - יש חכמים ששנו את המשנה בלשון זו.
- אמור דבתרה - אמור את מה שאחריה (כמו "אימא סיפא" בבבלי).
- אמורין - אמוראים.

- איכן - היכן.
- אין - לפעמים פירושו כמו "אם".
- אין תימר - אם תאמר (כמו "אי תימא" בבבלי).
- אית דבעי מימר - יש אומרים.
- אית תני וכו' ואית תני תני - יש חכמים ששנו את המשנה בלשון זו.
- אמור דבתרה - אמור את מה שאחריה (כמו "אימא סיפא" בבבלי).
- אמורין - אמוראים.
- באי זה צד, כאי זה צד - כיצד.
- בדא - אמר או סבר.
- בי רבי - בן רבי (כמו "ברבי" בבבלי).
- בעי - לפעמים אינו בעיא אלא פשיטותא (יעיר אוזן (לחיד"א) מערכת ב אות ל).
- גרמך - עצמך.

- דו אמר - שאמר (כמו דהוא אמר, דאמר).
- דין כדעתיה ודין כדעתיה - זה לשיטתו וזה לשיטתו (כמו "ואזדו לטעמייהו" בבבלי).
- דלא, דילא - אלא.
- דלמא - מעשה (מלשון "די לימא", כלומר: סיפור דברים שאמרו כך הוא) פני משה סוכה פ"ה ה"א [כב:] ד"ה דלמא), ויש אומרים שהוא מלשון "דא לימא", לומר לאנשים שישמעו מוסר ואל יפריעו (פתיחה לפירוש מהר"ש סיריליאו חלק שני, נדפס בירושלמי לאחר מסכת פאה).
- דמר - שאמר (כמו "דאמר" בבבלי).
- דת מר, דתימר, דאת מר, דת אמר, דאת אמר - שאתה אומר (הגירסא המקורית בכת"י ליידין) (שהוא כתב היד המקורי שממנו הודפס הירושלמי) היא "דת מר". אך המגיה בתוך כתב היד הגיה ברוב המקרים ל"דתימר" (יתכן שעשה זאת מתוך דמיון למילה "דתימא" שבבבלי), ובעקבותיו נקטו כך בכל הדפוסים, ובכמה מקומות השתמשו באפשרויות האחרות).

- הבקר - הפקר.
- הדא אמרה - זאת אומרת.
- הדא דאת מר, הדא דתימר - זה נאמר (כמו "במה דברים אמורים" בבבלי).
- היך עבידא - כיצד.
- הלכה - מדרבנן, אלא אם כן הביא לכך פסוק (יד מלאכי אות תסה).
- הנייה - הנאה.
- הפיטרופין - אפוטרופוסין.
- ווא, ווה - אבא (שם חכם, למשל "רבי חייא בר ווא" שהוא "רבי חייא בר אבא" בבבלי).
- ואדיין את לזו - עוד אתה צריך לזו? עוד אתה מתקשה בזה? (בתמיה).
- ומר - ואמר.

- חד אמר וכו' וחרנה (או: וחורנה) אמר וכו' - שני אמוראים, אחד אמר כך והאחר אמר כך (כמו "חד אמר וכו' וחד אמר וכו'" בבבלי). וכאשר הירושלמי לא מוסיף "ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא" (ולא יודעים מי אמר כך ומי אמר כך) כוונתו שהאמורא הראשון שהוזכר אמר את הדעה הראשונה והשני אמר את השניה. למשל: "רבי חננא ורבי מנא חד אמר עד כזית וחרנא אמר עד פחות מכזית" (ברכות פ"ו ה"א [מג:]). - הכוונה היא שרבי חננא הוא האומר עד כזית ורבי מנא הוא האומר עד פחות מכזית (מראה הפנים שבת פ"ז ה"א [מא:]).
- חומר - חומר.
- חט - חטא.
- חכמים - לפעמים פירושו תנא קמא (כי הירושלמי לא משתמש בלשון "תנא קמא" (חומת ירושלים שער ו, נדפס בתחילת הירושלמי)).
- חמא - ראה.
- טבאות - טוב (כמו "טבא" (מראה הפנים בבא בתרא פ"ב הי"א [ז: ד"ה רבי])).
- יאות - נכון, יפה (כמו "יאה"), ולפעמים הוא לשון של ראייה.
- ייבא כהדא - יבוא כזה (לשון ראייה).

- כא (לגבי מקומות) - כאן (כמו "הכא" בבבלי), ולפעמים פירושו בארץ ישראל (כמו ש"הכא" בבבלי פירושו בבבל). לגבי סוגיות שמקשים מסוגיא על סוגיא, לעיתים הירושלמי הופך את "כא" ו"תמן" (שם), דהיינו "תמן" היא סוגייתנו ו"כא" היא הסוגיא שבמקום אחר, והטעם לזה הוא שכל השקלא וטריא הזו נשנתה בירושלמי במקום אחר (שבו "כא" הוא כאן ו"תמן" הוא שם), והועתקה למקום זה באותה לשון (רמב"ן שבועות מג. ד"ה וכתב).
- כולהם, כולהן - כולם, כולן.
- כילו - כאילו.
- כל עמא - כולם (כמו "כולי עלמא" בבבלי).
- כיני מתניתא - כך כתוב (מלשון "כן היא מתניתא"), כך יש לפרש את המשנה (כמו "הכי קתני" בבבלי) (כגון קרבן העדה שבת פי"ח ה"ג, פני משה ברכות פ"א ה"ב), ולפעמים פירושו שצריך לגרוס אחרת במשנה (קרבן העדה מגילה פ"ד ה"א, פני משה עירובין פ"ו ה"א).
- כצוצרה, כצוצטרה - גזוזטרא.

- לא בדא - אין מקום לחשוב כך.
- לבא - לכתחילה (מלשון "לעתיד", שאפשר לנהוג כך גם לעתיד ולא להכשיר רק בדיעבד את העבר).
- לוכל - לאכול.
- לון - להם (כמו "להון" בבבלי).
- ליידא מילה - לאיזה צורך, לאיזה עניין (לפעמים כמו "למאי נפק"מ" בבבלי).
- ליעזר - אליעזר.
- לית כאן, לית כן - מחק מכאן (כמו "סמי מכאן" בבבלי. רידב"ז ערלה פ"ג ה"ג [יט.]).
- לעזר - אלעזר.
- לפום כן - לכן.
- לשעבר - בדיעבד (שאפשר להכשיר רק את העבר ולא לנהוג כך לעתיד).
- מאי כדון - איך נסביר (בשאלה. כמו "מאי איכא למימר" בבבלי).
- מה אית לך - מהו (בשאלה).

- מה אנן קיימין - במה מדובר (כמו "במאי עסקינן" בבבלי).
- מה נפק מן ביניהון - מה הנפק"מ (כמו "מאי בינייהו" בבבלי).
- מודיי - מודים.
- מיכן - מכאן.
- מן הדא - מכאן.
- מעתה - אם כן.
- מר - אומר.

• מתניתא - בירושלמי הוא כינוי גם למשנה, ולא רק לברייתא. והמילה "ברייתא" לא מוזכרת בירושלמי כלל (חומת ירושלים שער ו, נדפס בתחילת הירושלמי).

- נן - אנחנו (כמו "אנן" בבבלי).
- נשמעינה מן הדא - נשמע מכאן, לשון ראייה (כמו "תא שמע" בבבלי).

- סברין מימר - רצו לומר, לשון הו"א.
- סלקת מתניתא - נגמרה המשנה (כמו "סליק פירקא"), דהיינו: כאן נגמר העניין, ומכאן ואילך מתחיל עניין אחר (נועם ירושלמי שבת פ"ג ה"ג, ספר הלכות הירושלמי נספח ב).
- עאל (ובכמה מקומות: אעל) - נכנס (כמו "על" בבבלי).
- עד כדון - עד עתה, עד כאן.
- עלוי - עליו (כמו "עלוהי" בבבלי).
- פלוני בשם פלוני - הירושלמי משמיט את תיבת "אמר" לפני האומר הראשון.
- פליגא - לפעמים פירוש קושיא (למשל "מתניתא פליגא על וכו'", שהיא קושיא על אמורא).
- ציבחד - מעט.
- ציפורין, צפרין - ציפורי (שם מקום).

- סברין מימר - רצו לומר, לשון הו"א.
- סלקת מתניתא - נגמרה המשנה (כמו "סליק פירקא"), דהיינו: כאן נגמר העניין, ומכאן ואילך מתחיל עניין אחר (נועם ירושלמי שבת פ"ג ה"ג, ספר הלכות הירושלמי נספח ב).
- עאל (ובכמה מקומות: אעל) - נכנס (כמו "על" בבבלי).
- עד כדון - עד עתה, עד כאן.
- עלוי - עליו (כמו "עלוהי" בבבלי).
- פלוני בשם פלוני - הירושלמי משמיט את תיבת "אמר" לפני האומר הראשון.
- פליגא - לפעמים פירוש קושיא (למשל "מתניתא פליגא על וכו'", שהיא קושיא על אמורא).
- ציבחד - מעט.
- ציפורין, צפרין - ציפורי (שם מקום).

- שיני - שני.
- תיי - בא (כמו "אתיא" בבבלי).
- תלמידיו - תלמידיו.
- תמן (לגבי מקומות) - שם (כמו "התם" בבבלי), ולפעמים פירושו בבבל (כמו ש"התם" בבבלי פירושו בארץ ישראל). לגבי סוגיות שמקשים מסוגיא על סוגיא, לעיתים הירושלמי הופך את "כא" ו"תמן" (שם), דהיינו "תמן" היא סוגייתנו ו"כא" היא הסוגיא שבמקום אחר, והטעם לזה הוא שכל השקלא וטריא הזו נשנתה בירושלמי במקום אחר (שבו "כא" הוא כאן ו"תמן" הוא שם), והועתקה למקום זה באותה לשון (רמב"ן שבועות מג. ד"ה וכתב).
- תני - בירושלמי הוא כינוי גם למימרא של אמורא (יפה עיניים שבועות כה.) וגם למשנה, ולא רק לברייתא (גליון הש"ס על הירושלמי ברכות פ"ז ה"ג [נד:]). והמילה "ברייתא" לא מוזכרת בירושלמי כלל (חומת ירושלים שער ו, נדפס בתחילת הירושלמי).
- תניי - תנאי.
- תניין - תנאים.
- תפלוגתא - מחלוקת.

ראשי תבות

כי"ר כתב-יד רומי	ד"א דפוס אמסטרדם
כי"ש כתב-יד שכטר	ד"ו דפוס ונציה
כע"ז כעין זה	דו"ב דפוס ונציה בבלי
כפו"פ כפתור ופרח	ד"נ דפוס נאפולי
מלאכ"ש מלאכת שלמה	ד"פ דפוס פיזארו
מראה"פ מראה הפנים	דפ"ו דפוס וילנא
מתדב"מ מתניתא דבני מערבא	ד"ק דפוס קושטא
ע"י עין יעקב	כה"ע כל העניין
צק"מ צוקרמנדל	כי"א כתב-יד אוקספורד
רא"פ רבי אליהו פולדא	כי"ו כתב-יד וטיקן
רש"ס רבינו שלמה סיריליאו	כי"ל כתב-יד ליוודן
ש"ג שרידי גניזה	כי"ע כתב-יד ערפורט
שד"י שדה יהושע	כי"מ כתב-יד מינכן

סדר זרעים

רבנו הקדוש פתח את המשנה בסדר זרעים, מפני שהוא דן בפירות הארץ, שהן מזונותיו של אדם, ובלא מזון אין אדם יכול לחיות, ובלתי אפשרי לו לעבוד את ה' (רמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה), והרי עבודת ה' היא תמצית ותכלית כל התורה, ו"יראת ה' היא אוצר"^[3]. סדר זרעים, מכיון שעוסק הוא במצוות התלויות בארץ, ורובן אינן נוהגות בחוץ לארץ, אין עליו תלמוד בבלי, אלא תלמוד ירושלמי בלבד, ומכאן חשיבותו המיוחדת של התלמוד הירושלמי בסדר זה בפרט. יוצאת מן הכלל מסכת ברכות, העוסקת בענייני קריאת שמע ותפילה וברכות, הנוהגים בכל מקום, שיש עליה גם תלמוד בבלי וגם תלמוד ירושלמי.

המסכתות הכלולות בסדר זרעים הן:

ברכות – על תוכנה, ועל טעם הדבר שנכללה בסדר זרעים, ומקומה בראש הסדר, עיין בפתיחה למסכתנו.

פאה – עוסקת בחלקי התבואה והפירות שחייבים להניח לעניים בשעת הקצירה והבצירה.

דמאי – דיני פירות הנקנים מעם הארץ, שספק אם הופרשו מהם מעשרות.

כלאים – האיסור לזרוע יחד מינים שונים, ללבוש שעטנו, ועוד איסורים הקרויים כלאים.

שביעית – הלכות שנת השמיטה.

תרומות – דיני תרומה גדולה ותרומת מעשר שחייבים להפריש מן התבואה ולתתן לכהן.

מעשרות – דינים הנוהגים בכל התרומות והמעשרות.

מעשר שני – הלכות מעשר שני, הנאכל בירושלים.

חלה – הלכות חלה שחייב אדם להפריש מעיסתו ולתתה לכהן.

ערלה – האיסור לאכול מפירות העץ בשלש השנים הראשונות לנטיעתו, ודיני הפירות הגדלים בו בשנה הרביעית ("נטע רבעי").

ביכורים – דיני הביכורים שמפרישים מפירות שבעת המינים הצומחים ראשונים בכל שנה, שחייבים להביאם למקדש.

מפרשי הירושלמי

- א. כנראה שלרש"י לא היה תלמוד ירושלמי אלא רק לעתים רחוקות. ואולי לא ראה אותו.
- ר' שמשון משאנץ מבעלי התוספות מפרש את הירושלמי.
- פירושי נכתבו מרבי יהודה בר יקר שהיה מרבותיו של הרמב"ן (שו"ת הרשב"א סי' אלף תקכ"ג) ומרבי יצחק הכהן תלמיד הראב"ד (מאירי בפתיחה למסכת אבות).
- אלינו לא הגיע שום פירוש מהראשונים בשלמות, אלא רק מהאחרונים, וגם הם מעטים הרבה מפירושי הבבלי (יוצאת מן הכלל הזה היא מסכת שקלים שעליה כן נמצאו פירושי ראשונים).
- אחרי גירוש ספרד והעלייה לארץ ישראל, החלו חכמי ארץ ישראל לעסוק במצוות התלויות בארץ, וקמה התעוררות ללימוד סדר זרעים בירושלמי

- בתקופה זו נכתב הפירוש הראשון שהגיע אלינו על מסכתות שלמות, והוא פירושו של **ר' שלמה סיריליאו** (מופיע במהד' שוטנשטיין) (נולד רמ"ה בספרד אחר כך עבר לסלוניקי ובצפת ובסוף רבה של ירושלים נפטר שי"ח) על סדר זרעים ומסכת שקלים (שנדפס בירושלמי בסוף המסכת). עמל לתקן את שיבושי המעתיקים.
- **ר' אליעזר אזכרי בעל ספר חרדים** (רצ"ג- ש"ס) (מופיע במהד' שוטנשטיין) .
- **ר' דוד הדרשן** מקראקא כתב על כל הירושלמי פירוש שמכונה "**הפירוש הקצר**" והוא ליקוט מספר הראבי"ה, יפה מראה ומסורת תלמוד ירושלמי.
- ראוי לציין כי במשך למעלה ממאתיים וחמישים שנה (ה'שס"ט-ה'תרכ"ז-1867 [1609]) הוא היה הפירוש היחיד שנדפס על הירושלמי (בשולי העמוד), אך מאז שהדפיסו את הפירושים האחרים השמיטו את פירושו.
- לפני כשלוש מאות שנה התגבר לימוד הירושלמי בארצות אשכנז, ומתקופה זו נכתבו המפרשים המפורסמים יותר, שנלמדים עד היום, והם:

- **ר' אליהו פולדא** (רא"פ) (מופיע במהד' שוטנשטיין) - על סדר זרעים, ומסכתות שקלים, בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא.

- **ר' דוד פרנקיל - קרבן העדה ושיירי קרבן** - על סדרי מועד נשים וחלק מנזיקין.

- אמנם הנודע ביהודה ומראה הפנים כתבו נגד פירוש קרבן העדה, אך מפרשים רבים הרבו להביאו, כגון היפה עיניים.

- **ר' משה מרגליות** מאמסטרדם - **פני משה** (מופיע במהד' שוטנשטיין) ומראה הפנים (מעין תוספות) - על כל הירושלמי, והוא אף העיר "אי אפשר לעמוד על האמת אלא למי שידע לפרש לכולא דהאי ש"ס (ירושלמי) ועל הסדר". וכן העיד על עצמו שהוא "שוקד יום יום בדלתי הש"ס הזה."

- **ביאורי הגר"א** - על סדר זרעים, עליו כתב החזון איש "ופירוש הירושלמי אין לנו אלא מה שפירש בו הגר"א." נרשם על ידי תלמידיו.

- **ר' יעקב דוד ברבי זאב וילאוובסקי** - פירוש הרידב"ז ותוס' הרי"ד.

- **גליון הש"ס וציון ירושלים** – שחברו שני הגיסים ר' יוסף שאול נתנזון (בעל שו"ת שואל ומשיב) ור' מרדכי זאב איטינגא (בעל שו"ת מאמר מרדכי). הם חברו גם את מסורת הש"ס עין משפט ונר מצוה המופיעים בבבלי.
- **פירוש הרדב"ז** – לר' יעקב דוד וילובסקי מסלוצק ואחר כך מצפת. (תר"ה – תרע"ד).
- פירוש נוסף שנקרא בשם **פני משה** (לא זה המרכזי על הדף) מרבי משה בן חביב, בעל "גט פשוט", (תי"ד – תנ"ו) **במהד' של שוטנשטיין** נקרא על ידם בשם **מהר"ם חביב**.

תלמוד ירושלמי נגיש

- מהדורות שנהיה נגישים אליהן:
- דפוס וילנא – הדפוס הרגיל.
- כת"י ונציה
- כת"י ליידן – הדפוסים החדשים משתמשים בכת"י זה המבוסס על כת"י ונציה.
- מהדורת שוטנשטיין
- מכון התלמוד הירושלמי -הרב אברהם בלס [חזונו של המכון הוא להרחיב את לימוד התלמוד הירושלמי מתוך תפיסה כי לימוד תלמוד זה הוא המקור לציונות הדתית, וכי הוא יקדם חיים ציבוריים תקינים בארץ ישראל].
על המכון ניתן לקרא בקישור:
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%9B%D7%95%D7%9F_%D7%90%D7%95%D7%A8%D7%95%D7%AA_%D7%94%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%9E%D7%99
- טקסט של הירושלמי מכון ממרא - <https://www.mechon-mamre.org/b/r/r0.htm>

ואידך פירושא זיל גמור

